

Ako ipak bude „siva zona“

Radio Slobodna Evropa **Srđan Kusovac**

May 13, 2006

Iza scene: u EU razmatraju novi aranžman u slučaju da 21. Maja ne bude pređen prag od 55 odsto.

Po jedan analitičar iz SAD, EU i Rusije govore o tome šta će se događati ako za nezavisnost Crne Gore bude glasalo između 50 i 55% građana? Hoće li se Crna Gora tada ipak odvojiti od Srbije? Hoće li velike sile biti jedinstvene ili su moguće podele? Hoće li Rusija podržati stav Srbije? Kako će se „gubitak“ Crne Gore i možda Kosova reflektovati na političku scenu Srbije?

Nedelju dana pred referendum u Crnoj Gori obe strane šire uobičajeni predizborni optimizam: zagovornici nezavisne Crne Gore saopštavaju iz dana u dan kako su uvereni da će dobiti ne samo više od potrebnih 55% glasova nego čak više od 60%. Pristalice zajednice sa Srbijom tvrde pak da suverenisti neće preći prag od 55%, mada neki od hrabrijih unionista navode da je taj blok obezbedio čak 20.000 glasova više od suparnika.

O „sivoj zoni“ kao mogućem ishodu odnosno o situaciji u kojoj bi za nezavisnu CG glasalo više od 50 ali manje od 55% građana ne žele da govore ni jedni ni drugi, a što je najvažnije ni oni treći koji su smislili prag od 55% za proglašenje nezavisnosti- Evropska unija.

Šta će se događati ako upravo to bude ishod referenduma? Hoće li se Crna Gora ipak odvojiti od Srbije? Hoće li velike sile biti jedinstvene ili su moguće podele? Hoće li Rusija podržati stav Srbije? Kako će se „gubitak“ Crne Gore i možda Kosova reflektovati na političku scenu Srbije?

O tome Radiju Slobodna Evropa govore trojica dobrih poznavalaca prilika na Balkanu – po jedan iz Sjedinjenih Američkih Država, Evropske unije i Rusije. Naši sagovornici su Čarls Kupčan, (Charles A. Kupchan), profesor međunarodnih odnosa na Univerzitetu Džordžtaun (Georgetown) u Vašingtonu, obrazovan na Harvardu i Oksfordu (Oxford); Kristof Bender, vodeći analitičar za Srbiju i Crnu Goru „think-thank“ grupacije „Inicijativa za evropsku stabilnost“ (European Stability Initiative) čije je sedište u Beču i Fedor Lukjanov (Федор Лукьянов), urednik ruskog spoljnopoličkog magazina „Rusija u globalnoj politici“ (Россия в Глобальной Политике).

Čiste postreferendumske situacije iz kojih slede jasne posledice predstavljali bi rezultati više od 55% za suvereniste ili pak više od 50% za unioniste. U prvoj situaciji Crna Gora bi postala nezavisna država, u drugoj, sadašnja crnogorska vlast bi se, prema sopstvenim najavama, povukla. Problematična bi mogla biti situacija u

kojoj bi za nezavisnost glasala većina, dakle više od polovine glasača, ali ako pri tome ne bio dostignut prag od 55% koji je za proglašenje nezavisnosti nametnula Evropska unija.

Kupčan: Ako bi za nezavisnu Crnu Goru glasalo više od 50%, tradicija demokratske prakse bi onda nalagala da kažemo: većina je rekla svoje. Bio bi to legitiman ako ne i obavezujući nalog da se krene ka nezavisnosti. Očekujem da bismo tada ušli u dugačak period pregovaranja poput onog u početnoj fazi stvaranja zajednice između Srbije i Crne Gore. U igru bi ušli Evropska Unija, Sjedinjene Američke Države i možda kontakt grupa.

KUPCHAN: Mislim da ćemo onda završiti u limbu – situaciji nerešivoj samoj od sebe. Jer Vlada Crne Gore je prihvatila preporuke Evropske unije da će referendum predstavljati legitiman potez ka nezavisnosti samo ako više od 55% građana glasa za to. Ako bi ih glasalo više od 50%, tradicija demokratske prakse bi onda nalagala da kažemo: većina je rekla svoje. Bio bi to legitiman ako ne i obavezujući nalog da se krene ka nezavisnosti. Očekujem da bismo tada ušli u dugačak period pregovaranja poput onog u početnoj fazi stvaranja zajednice između Srbije i Crne Gore. U igru bi ušli Evropska Unija, Sjedinjene Američke Države i možda kontakt grupa kako bi probali da reše ovakav ishod na način koji bi bio prihvatljiv i Srbiji i Crnoj Gori. No to bi svakako zamutilo vodu i po mom mišljenju to bi do izvesne mere bio nepovoljan ishod obzirom na to da je ono što motiviše međunarodnu zajednicu da nastavi sa traženjem rešenja za Kosovo i Crnu Goru želja da se bude na tragu konačnog rešenja za probleme granica koji su otvoreni devedesetih raspadom Jugoslavije. Ovo bi, naprotiv, ostavilo problem otvorenim i tako produžilo stanje iščekivanja da ovaj prostor pronađe put do stabilnosti, ravnoteže i mira.

BENDER: Ako bi rezultat referenduma o nezavisnosti Crne Gore bio između 50 i 55% to bi značilo da se većina građana opredelila za nezavisnost, ali da nisu dostigli onaj prag od 55% koji je postavila Evropska unija. Onda bi se Crna Gora našla u limbu - situaciji nerešivoj samoj od sebe kakvu smo imali proteklih godina kada je Crna Gora formalno bila deo zajedničke države ali je de-facto funkcionisala potpuno nezavisno. Evropska unija formalno, i sada kaže da nema „sive zone“, ali je stvar sasvim jasna - ako bude za nezavisnost Crne Gore glasalo između 50 i 55% građana onda će se upravo to dogoditi. Evropska unija se opire da o tome javno zauzme stav, čak neće to pitanje ni da razmatra jer u Evropskoj uniji sve

diskusije tog tipa pre ili kasnije postanu javne. Znači sada imamo sporazum koji je postigao gospodin Lajčak (posrednik Evropske unije za referendum, Miroslav) i čini mi se da pre referenduma nećemo ni imati nikakvu čistu poziciju Evropske unije o tome šta će oni uraditi ako rezultat bude u toj takozvanoj „sivoj zoni“.

Ono što je ključno za period nakon referenduma je, po meni, neophodnost postojanja jasnog i nedvosmislenog odgovora Evropske unije, ali nije sada lako reći kakav će to odgovor biti. Neko vreme je kolala ideja o nekoj vrsti kompromisnog rešenja da Crna Gora i Srbija onda sklope savez nezavisnih država - to je ono što je još ranije predložio gospodin Đukanović (predsednik Vlade Crne Gore, Milo) - ali se Beograd žestoko usprotivio takvom rešenju. Zato mi se ta varijanta sada ne čini naročito izglednom.

Lukjanov: Ne mogu da shvatim zašto je 55% bolje od 51% na primer. Ako bude 53 ili 54% šta onda? Moskva će čekati da vidi kako će se to razvijati jer je pozicija Moskve da su Evropska Unija i uopšte Zapad odgovorni za ono što se u Jugoslaviji dešavalo od 1999. kada je tu zemlju napao NATO

LUKJANOV: To je veoma, veoma čudna odluka Evropske unije. Ne mogu da shvatim zašto je 55% bolje od 51% na primer. Na žalost to može da stvori veoma opasnu situaciju formalno-pravno. Ako bude 53 ili 54% šta onda? Jer to bi značilo da je za veliki deo populacije Crne Gore legitiman rezultat u korist nezavisnosti, a istovremeno to Evropska unija neće prihvatiti. Zato ne mislim da je to neka veoma pametna odluka. Istovremeno, Rusija neće preuzeti nikakvu principijelnu poziciju, neku aktivnu poziciju u tom slučaju jer de-facto Rusija nema mnogo interesa u toj situaciji.

RSE: Najviši crnogorski zvaničnici ponovili su u nekoliko navrata kako će se ponašati u slučaju tzv. „sive zone“ odnosno ako bi došlo do situacije da se većina građana izjasni za nezavisnost, ali da ne bude dostignut prag od 55% koji je postavila Evropska unija kao uslov za proglašenje nezavisnosti. Stav zvaničnika Crne Gore je da u toj situaciji „kao odgovorni političari“ ne bi prekršili zakon i ne bi proglasili nezavisnost, ali bi, kažu, „obzirom da se većina građana opredelila da ne želi sadašnju zajednicu sa Srbijom“, sproveli taj mandat raskidajući sadašnju državnu zajednicu.

Šta će se u tom slučaju dešavati u međunarodnoj zajednici? Da li bi ona bila jedinstvena ili postoji mogućnost da neka država napravi ono što je recimo 1991. napravila Nemačka pritiskajući ostale države tadašnje Evropske zajednice da priznaju Hrvatsku i Sloveniju? Ima li Crna Gora sada „svoju Nemačku“? Postoji li mogućnost da se Evropska unija u vezi sa Crnom Gorom подели?

Bender: Među državama članicama Evropske unije postoje različiti stavovi o Crnoj Gori, ima onih koji više inkliniraju ka priznanju crnogorske nezavisnosti, dok su drugi manje za to. Ako ishod bude „siva zona“ neće biti u Evropskoj uniji snažnog i jasnog stava.

BENDER: Mislim da je jasno da među državama članicama Evropske unije postoje različiti stavovi o Crnoj Gori, ima onih koji više inkliniraju ka priznanju crnogorske nezavisnosti, dok su drugi manje za to. Ne mislim da je slučaj moguće porediti sa onim sa početka

devedesetih kada su Hrvatska i Slovenija imale snažnu podršku u Nemačkoj i Austriji. Crnogorci nemaju nekog takvog snažnog prijatelja ili tako snažne veze sa bilo kojom od država članica Evropske unije. Ali je isto tako poprilično belodano da je pozicija u samoj Uniji daleko od jasne i to je ona opasnost koju ja vidim - nakon referenduma, ako ishod bude „siva zona“ odnosno 50-55% za nezavisnost, neće biti u Evropskoj uniji snažnog i jasnog stava. Postojao bi tada samo nekakav stav zasnovan tek na onom minimalnom nivou saglasnosti.

LUKJANOV: Moskva će čekati da vidi kako će se to razvijati jer je pozicija Moskve, da kojom se ovde mnogi slažu, da su Evropska Unija i uopšte Zapad odgovorni za ono što se u Jugoslaviji dešavalo od 1999. kada je tu zemlju napao NATO. Ruski će stav biti da je na Evropskoj Uniji da reši tu krizu, te ako EU prihvati nezavisnost Crne Gore, Rusija će slediti tu odluku ali bez ulaganja bilo kakvih dodatnih napora u tu svrhu.

RSE: Ono što se sada događa na području bivše Jugoslavije jesu dva procesa – pregovori o statusu Kosova i referendum u Crnoj Gori o državnom statusu. Jesu li ta dva događaja povezana odnosno da li će ishod referenduma u Crnoj Gori imati nekog uticaja na pregovore o statusu Kosova?

KUPCHAN: Mislim da su ta dva događaja međusobno relativno nezavisna. Treba reći unapred da Kosovo ide ka nezavisnosti i da mi se čini da je pitanje kako, pod kojim okolnostima, kada i koju vrstu ustupaka će Srbija dobiti.

Mislim da je izgledna nezavisnost Kosova možda mogla predstavljati doprinos kretanju Crne Gore ka odvajanju ali mislim pre svega da je to dvoje odeljeno i ako stvari nastave da se kreću onako kako sada izgleda da se kreću čini se da bi negde po svoj prilici do iduće godine i Kosovo i Crna Gora verovatno trebalo da budu nezavisne države.

BENDER: Državna zajednica Srbije i Crne Gore koja je nastala posredovanjem gospodina Solane (visoki predstavnik Evropske unije za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku Javier) stvorena je sa jasnom motivacijom – niko nije želeo da se pozabavi pitanjem državnog statusa Crne Gore pre nego što problem Kosova bude rešen. To je jedan od glavnih razloga zašto je gospodin Solana bio toliko snažno angažovan u crnogorskom pitanju pre četiri godine.

Sada se pozicija Evropske unije u vezi sa tim pitanjem malo pomerila, postalo je jasno, sada naravno to znamo jer je referendum već odavno zakazan za 21. maj, ali bilo je jasno i pre toga, zimom, jesenas, zahvaljujući čvrstom stavu gospodina Đukanovića da crnogorsko pitanje više ne može biti odlagano i ostavljano da bude rešeno nakon pitanja Kosova. Čini mi se sada čak i da bi zvaničnici Evropske unije bili zadovoljni da vide da je to pitanje rešeno što je pre moguće i to na jasan i siguran način. Još uvek u Evropskoj uniji, u administraciji i među državama članicama, ima razlika u vezi sa tim, ali bih rekao da je više-manje ovo neki glavni pravac. To je pristup Evrope unije.

Što se tiče Srbije – jasan je stav Beograda koji se žestoko protivi i nezavisnosti Kosova i nezavisnosti Crne Gore. Čak i kada bi smo na trenutak potpuno isključili iz razmatranja pitanje Kosova – i dalje bismo imali situaciju da se Beograd snažno protivi nezavisnosti Crne Gore.

LUKJANOV: Pozicija Rusije se nedavno promenila, tačnije promenila se decembra prošle godine. Predsednik Vladimir Putin je na godišnjoj konferenciji za medije konačno objavio da slučaj Kosova mora biti univerzalan u svakom slučaju. Ako međunarodna zajednica prihvati nezavisan status za Kosovo to znači, to bi moralo da znači, da takozvanim nepriznatim državama u postsovjetskom prostoru, a to znači Južna Osetija, Abhazija i Gruzija, Nagorno Karabah u Azerbejdžanu i Dnjestarski region u Moldaviji, svima njima onda treba da bude garantovan isti status, odnosno one isto onda mogu da zatraže nezavisnost. To je zaista promena ruske pozicije jer je pre toga zvanični pristup Ministarstva spoljnih poslova Rusije bio da teritorijalni integritet Srbije mora biti očuvan.

Ali, koliko ja razumem, rusko vođstvo ne veruje da ti ciljevi mogu biti postignuti. Oni razumeju da je osnovna odluka da Kosovu bude data nezavisnost već doneta na Zapadu i Rusija praktično nema načina da to spreči. A to znači da bi Rusija možda mogla da pokuša da iskoristi tu situaciju da postigne političke ciljeve u području nekadašnjeg Sovjetskog Saveza.

Zato bih ja rekao da će Rusija pratiti proces donošenja odluka na Zapadu te da će na kraju prihvatiti ishod pregovora između Srba, međunarodne kontakt-grupe i Kosovara. Pitanje je, međutim, kako će nakon toga Rusija pokušati da koristi ovaj slučaj kojemu će pripisati univerzalni karakter odnosno kako će ga koristiti u slučajevima post-sovjetskih država. Ne mislim da će Rusija, na primer, zaista pokušati da izazove raspad Gruzije, ali, istovremeno svi treba da shvatimo da će nezavisnost Kosova imati veliki uticaj na nepriznate post-sovjetske države, ne zbog Rusije već zbog, na primer ljudi u Abhaziji. Njima će biti jako teško objasniti da Kosovari imaju pravo na nezavisnost a oni nemaju.

RSE: Kako bi Srbija mogla reagovati ako bi, recimo to tako, „izgubila kontrolu“ nad Kosovom i nad Crnom Gorom? Srbija nema nikakvu kontrolu ni nad jednim od ta dva područja, ali postoje osećaji da ima, vlasti u Beogradu šire tu iluziju. Šta će se dogoditi u samoj Srbiji kada tu iluziju više ne bude moguće širiti?

KUPCHAN: Mislim da je izvesno da će umerenjaci, oni na centru biti oslabljeni, a da će radikali i ultranacionalisti ojačati u nekoj izvesnoj budućnosti. To je verovatno jedna od loših strana tog pomeranja ka nezavisnosti na Kosovu i u Crnoj Gori. Ali mislim da će na duže staze nastati nekakva vrsta ravnoteže, neki povratak ka centru. Jer, ako radikali dođu na vlast, ako dođe do skretanja sa integracija u Evropu, ako ne bude pomeranja na polju privrednih reformi, bliskih odnosa sa NATO-m, onda će se jednom pokazati da je ta politička platforma ekstremnih nacionalista bankrotirala.

Dakle, ja očekujem da tamo bude poteškoća, nazadovanja liberalne demokratije na kraće staze, ali nakon toga i povratak natrag na usredsređivanje na Evropu i reforme, znači to je na duže staze.

RSE: Kako bi novo ustrojstvo Balkana, sa nezavisnom Crnom Gorom i moguće nezavisnim Kosovom, moglo uticati na čitavo područje koje je samo po sebi raznoliko – od Rumunije i Bugarske kao verovatnih budućih članica Evropske unije, Turske koja već decenijama čeka u predvorju, Hrvatske koja hvata priključak i Makedonije koja napreduje zaključno sa Srbijom, Bosnom i

Hercegovinom, Crnom Gorom i Albanijom koje su zaostale u ovim procesima?

BENDER: Čini mi se da je više nego jasno da trenutno ima na Balkanu više nego jedno područje u kojima stvari idu dobro. Ono što mi se čini da je moguće ustanoviti kao nekakvu matricu ili pravilo je da što više zemalja ili područja ide ka članstvu u Evropskoj uniji to i ostala područja prosperiraju i ekonomski i politički i socijalno. To možete jako dobro uočiti u Rumuniji i Bugarskoj koje su na tom putu sada praktično već deceniju. Imate definitivno takav pozitivan proces u Hrvatskoj, ali i u Makedoniji.

Ono što su negativne konsekvence u ovakvom slučaju je da se tokom proteklih nekoliko meseci sama Evropska unija, naročito neke njene države članice, postala veoma, veoma opiru planu daljeg proširenja pa ostale države zapadnog Balkana dobijaju takav, slab signal. Nedavno je na sastanku u Salcburgu, austrijsko Predsedništvo Evropske unije dalo snažan signal evropske perspektive Balkana, to je reafirmisano, ali je prvi put ikada pomenuta „apsorpciona moć“ Evropske unije u tom procesu. Tako je zapravo poslat pogrešan signal regionu – srpskim, bosanskim, kosovskim, crnogorskim, makedonskim i albanskim zvaničnicima da svoju budućnost u Evropskoj uniji vide tek u nekoj daljoj budućnosti.

Kupchan: Ja sam oprezno optimističan prema izgledima da će se rešiti problemi Crne Gore i posebno Kosova na način koji će ovu regiju povesti u pozitivnom smeru. Nema sumnje da će se u prvo vreme u Srbiji reagovati osećanjem da je Srbija ponovo bila žrtva spoljnih pritisaka i uplitanja velikih sila ali mislim da će dugoročno posmatrano rešavanje ovih pitanja doneti i Srbiji osećanje da je konačno nešto rešeno.

KUPCHAN: Ja sam oprezno optimističan prema izgledima da će se rešiti problemi Crne Gore i posebno Kosova na način koji će ovu regiju povesti u pozitivnom smeru. Nema sumnje da će se u prvo vreme u Srbiji reagovati osećanjem da je Srbija ponovo bila žrtva spoljnih pritisaka i uplitanja velikih sila ali mislim da će dugoročno posmatrano rešavanje ovih pitanja doneti i Srbiji osećanje da je konačno nešto rešeno. Kad već govorimo o dugoročnim perspektivama, mislim da je veliki problem na koji se treba usredsrediti i biti na stalnom oprezu Makedonija sa velikim brojem Albanaca koji tamo žive i nivoa napetosti između njih i makedonskih Slovena.

Ja sam mišljenja da će u krajnoj liniji nezavisnost Kosova pomoći da se reši i ova situacija jer su probleme sa kojima se Makedonija suočila pre nekoliko godina u velikoj meri izazivali ekstremisti koji su stizali sa druge strane granice, sa Kosova i to kako bi podsticali radikalizam u Tetovu, Gostivaru i drugim gradovima zapadne Makedonije. Ako se stanje na Kosovu normalizuje, taj će se osećaj da se stanje normalizovalo proširiti i na Makedoniju.

Zato mislim da se približavamo vremenu svetlijih perspektiva ali međunarodna zajednica mora ostati angažovana i mirovne snage moraju da ostanu u ovoj regiji, posebno na Kosovu. Evropska Unija mora biti sve više uključena u tamošnja dešavanja jer, konačno, ekonomske integracije i privredni rast biće ključni činilac za uspostavljanje dugotrajnog mira.